

Wcześniejsza emerytura a praca w warunkach szczególnych

W polskim systemie ubezpieczeń społecznych nie istnieje emerytura branżowa, do której uprawnione byłyby wyłącznie osoby wykonujące zawód pielęgniarstwa.

Ubezpieczony, wykonujący zawód pielęgniarstwa nabywa albo prawo do emerytury w powszechnym wieku emerytalnym albo, po spełnieniu dodatkowych warunków, prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym, emerytury pomostowej lub rekompensaty.

Prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym, emerytury pomostowej lub rekompensaty dotyczy ubezpieczonych wykonujących pracę o znacznej szkodliwości dla zdrowia przez wymagany okres, uzupełniony do wymaganego stażu ogólnego okresami składkowymi i nieskładkowymi oraz uzupełniającymi.

Pracownik nabywa prawo do emerytury w niższym wieku emerytalnym, jeżeli osiągnął wiek emerytalny wynoszący 55 lat dla kobiet i 60 lat dla mężczyzn oraz ma wymagany okres zatrudnienia wynoszący 20 lat dla kobiet i 25 lat dla mężczyzn, w tym co najmniej 15 lat pracy w szczególnych warunkach. Odejście na emeryturę w wieku emerytalnym ustalonym poniżej powszechnie obowiązującego wieku emerytalnego przysługuje pracownikom urodzonym przed 1.01.1949 r., zatrudnionym w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze, a także pracownikom urodzonym po 31.12.1948 r., jeżeli warunki nabycia tego prawa spełnili przed 31.12.2008 r.

Podstawowym warunkiem przejścia na wcześniejszą emeryturę, tj. po osiągnięciu wieku 55 lat w przypadku kobiet albo 60 lat w przypadku mężczyzn, jest pozostawanie w stosunku pracy. Tylko osoby będące pracownikami są uprawnione do wcześniejszych emerytur. Zatem osoby, które były pracownikami i przeszły na działalność prywatną nie mogą przejść na wcześniejszą emeryturę, o ile nie powrócą przedtem do zatrudnienia na podstawie umowy o pracę.

Osoby urodzone po 31.12.1948 r. które nie nabyły prawa do tej emerytury do 31.12.2008 r. mogą przejść na emeryturę pomostową. Osobie urodzonej po 31 grudnia 1948 r., która przed 1 stycznia 2009 r. wykonywała przez co najmniej 15 lat pracę w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze stale i w pełnym wymiarze czasu pracy, ale nie nabyła z tego tytułu prawa do wcześniejszej emerytury przysługuje prawo do rekompensaty wypłacanej do kapitału początkowego.

W ustawie z dnia 19 grudnia 2008 r. (Dz. U. Nr 237, poz. 1656) o emeryturach pomostowych zostały określone rodzaje prac, których wykonywanie uprawnia do emerytury pomostowej, a nie wykonywanie poszczególnych zawodów.

Ustawa o emeryturach pomostowych reguluje, że prawo do emerytury pomostowej można nabyć ze względu na wykonywanie prac:

- w szczególnych warunkach, lub
- o szczególnym charakterze.

Prace w szczególnych warunkach to prace związane z czynnikami ryzyka, które z wiekiem mogą z dużym prawdopodobieństwem spowodować trwałe uszkodzenie zdrowia, wykonywane w szczególnych warunkach środowiska pracy, determinowanych siłami natury lub procesami technologicznymi, które mimo zastosowania środków profilaktyki technicznej, organizacyjnej i medycznej stawiają przed pracownikami wymagania przekraczające poziom ich możliwości, ograniczony w wyniku procesu starzenia się jeszcze przed osiągnięciem wieku emerytalnego, w stopniu utrudniającym ich pracę na dotychczasowym stanowisku.

Prace o szczególnym charakterze to prace wymagające szczególnej odpowiedzialności oraz szczególnej sprawności psychofizycznej, których możliwość należytego wykonywania w sposób niezagrażający bezpieczeństwu publicznemu, w tym zdrowiu lub życiu innych osób, zmniejsza się przed osiągnięciem wieku emerytalnego na skutek pogorszenia sprawności psychofizycznej, związanego z procesem starzenia się.

Wykonywane prace na stanowisku pielęgniarstwa i położnej nie zaliczono do żadnego rodzaju prac wykonywanych w szczególnych warunkach.

W ochronie zdrowia do prac w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze zaliczono prace na oddziałach:

- intensywnej opieki medycznej,
 - anestezjologii, psychiatrycznych i odwykowych,
 - onkologicznych,
 - leczenia oparzeń oraz ostrych zatruc w bezpośrednim kontakcie z pacjentami,
 - prace w zespołach operacyjnych dyscyplin zabiegowych oraz prace lekarzy stomatologów,
- a także:
- prace w sekcjach i zakładach anatomopatologicznych, histopatologicznych i medycyny sądowej,
 - prace w zespołach pomocy doraźnej pogotowia ratunkowego oraz medycznego ratownictwa górniczego,
 - prace przy pobieraniu prób i pomiarach w warunkach i na stanowiskach pracy szkodliwych dla zdrowia, wykonywane przez personel stacji sanitarno-epidemiologicznych oraz laboratoriów środowiskowych.

Powyżej wymienione prace zapisane są załącznik nr 2 do ustawy o emeryturach pomostowych.

Na podstawie tych zapisów pielęgniarce i położne mają prawo do emerytur pomostowych oraz uznania wykonywanych przez nie prac **jako prac o szczególnym charakterze**.

Z przepisów ustawy o emeryturach pomostowych wynika, że pracodawca prowadzi:

- 1) wykaz stanowisk pracy, na których są wykonywane prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze, oraz
- 2) ewidencję pracowników wykonujących prace w szczególnych warunkach lub o szczególnym charakterze .

A zatem to **pracodawca decyduje o tym, czy dany rodzaj pracy wykonywanej przez pracownika na określonym stanowisku pracy powinien być uznany za pracę o szczególnym charakterze**.

W sytuacji uznania takiego stanowiska pracy, pracodawca jest zobowiązany do przekazania do ZUS wymienionych w ustawie danych osób wykonujących prace o szczególnym charakterze, tj. nazwisko i imię, datę urodzenia, numery PESEL i NIP, serię i numer dowodu osobistego lub paszportu. Pracodawca zgodnie z art. 41 ust. 5 ustawy pomostowej jest zobowiązany powiadomić pracowników o wpisie do ewidencji pracowników wykonujących prace o szczególnym charakterze. W przypadku nieumieszczenia pracownika w ewidencji pracowników wykonujących pracę w szczególnych warunkach lub szczególnym charakterze, pracownikowi przysługuje skarga do Państwowej Inspekcji Pracy, co wynika z art. 45 ust. 6 cyt. ustawy. W przypadku uwzględnienia skargi, Państwowa Inspekcja Pracy nakaze pracodawcy umieszczenie pracownika w ewidencji pracowników wykonujących pracę o szczególnym charakterze. W sytuacji nieuwzględnienia skargi przez PiP, pracownikowi przysługuje odwołanie do okręgowego inspektora pracy, którego z kolei decyzja będzie mogła być skontrolowana na drodze sądowego postępowania administracyjnego.

Za każdą osobę wykonującą pracę o szczególnym charakterze pracodawca odprowadza **dodatkowe składki** na tzw. Fundusz Emerytur Pomostowych.

Co istotne, na zasadzie art. 3 ust. 7 ustawy pomostowej za pracowników wykonujących pracę szczególną uważa się również osoby wykonujące przed 1 stycznia 2009 r. pracę szczególną w rozumieniu art. 3 ust. 1 i 3 tej ustawy lub m.in. art. 32 ust. 4 ustawy z dnia 17 grudnia 1998 r. o emeryturach i rentach z Funduszu Ubezpieczeń Społecznych (Dz. U. Z 2020 r. poz. 53). Pracę wykonywaną przed 1 stycznia 2009 r. w kontekście jej szczególnych warunków lub charakteru dla potrzeb ustalania prawa do świadczenia emerytalnego należy oceniać na podstawie „przepisów dotychczasowych”. Chodzi tu o przepisy rozporządzenia Rady Ministrów z 7 lutego 1983 r. w sprawie wieku emerytalnego pracowników zatrudnionych w szczególnych warunkach lub w szczególnym charakterze (dalej: rozporządzenie). Rodzaje prac szczególnych określone były wówczas przede wszystkim w wykazie A stanowiącym załącznik do rozporządzenia. Wobec takiego systemu prawa, w nauce prawa zabezpieczenia społecznego zauważa się, że emerytura pomostowa ukształtowana została jako świadczenie wygaszane, tj. tylko dla osób, które wykonywanie pracy szczególnej rozpoczęły przed dniem wejścia w życie reformy, tj. przed 1 stycznia 1999 r. Do wymaganych 15 lat pracy szczególnej zalicza się wszystkie okresy pracy szczególnej uznane za takie według poprzednich

wykazów, jeżeli były wykonywane przed 2009 r., oraz prace wymienione w nowych wykazach niezależnie od tego, czy są wykonywane po 31 grudnia 2008 r. czy przed 1 stycznia 2009 r.

W myśl art. 3 ust. 4 i 5 ustawy pomostowej **za pracowników wykonujących pracę szczególną uważa się pracowników wykonujących po 1 stycznia 2009 r., w pełnym wymiarze czasu pracy**, prace, o których mowa odpowiednio w ust. 1 albo 3 tego artykułu. Wymaganie to jest związane z czasem pracy faktycznie wykonywanej w narażeniu pracownika na wpływ danych czynników ryzyka.

Podobnie tę sytuację należy oceniać wobec okresów sprzed 1 stycznia 2009 r. Zgodnie bowiem z § 2 ust. 1 rozporządzenia okresami pracy uzasadniającymi prawo do świadczeń na zasadach określonych w tym rozporządzeniu są okresy, w których praca szczególna była wykonywana stale i w pełnym wymiarze czasu pracy obowiązującym na danym stanowisku pracy.

Zgodnie z art. 12 ustawy pomostowej przy ustalaniu okresu pracy szczególnej nie uwzględnia się okresów niewykonywania pracy, za które pracownik otrzymał wynagrodzenie lub świadczenie z ubezpieczenia społecznego w razie choroby i macierzyństwa. Unormowanie to umożliwia zapobiegnięciu sytuacjom, gdy mimo pozostawania przez daną osobę w stosunku pracy realizowanym – w przeważającej mierze – w sposób stały i w pełnym wymiarze czasu pracy na stanowisku związanym z wykonywaniem pracy uznawanej za szczególną, występują pewne okresy faktycznego niewykonywania pracy. Cel regulacji nakazuje, aby w stażu pracy szczególnej nie uwzględniać np. okresów pobierania zasiłku wyrównawczego (będącego dodatkiem do otrzymywanego wynagrodzenia) albo niewykonywania pracy, za które pracownik nie otrzymał wynagrodzenia lub zasiłku.

Dla osób, które wykonywały pracę szczególną jedynie w okresie przed wejściem w życie ustawy pomostowej (1 stycznia 2009 r.), w jej art. 49 zostało przewidziane rozwiązanie jakościowo szczególne, znoszące wymóg kontynuacji zatrudnienia przy pracy szczególnej po 1 stycznia 2009 roku. Jednocześnie zmodyfikowano przesłankę w zakresie charakteru pracy uznawanej przez ustawę za pracę szczególną. Z tego względu osoba ubiegająca się o emeryturę pomostową, która nie kontynuuje pracy szczególnej i legitymuje się w związku z tym jedynie stażem pracy szczególnej według przepisów rozporządzenia, może nabyć prawo do tej emerytury jedynie wówczas, gdy dotychczasowy staż pracy można kwalifikować jednocześnie jako pracę szczególną w rozumieniu przepisów art. 3 ust. 1 i 3 ustawy pomostowej.

UWAGA: UMOWY ZLECENIA I O DZIEŁO NIE DAJĄ UPRAWNIENÍ

Ustalając przesłanki nabycia prawa do emerytury pomostowej ustawodawca odniósł je jedynie do zatrudnienia pracowniczego. Zatem tylko zatrudnienie w ramach stosunku pracy umożliwia zaliczenie danego okresu do kategorii pracy szczególnej.

radca prawny

Ewa Stasiak